»ROGO MITTAS ILLIUS EXEMPLAR AD ME«: RUKOPIS, PRIJATELJSTVO I POLITIKA U PREPISCI TRANKVILA ANDREISA I ANTUNA VRANČIĆA IZ 1538. GODINE

Adam Petrović

UDK: 929Andreis, F. T.(044)
929Vrančić, A.(044)
Izvorni znanstveni rad

Adam Petrović
Sveučilište u Segedinu
Segedin
jatuadam@gmail.com

Rad analizira četrnaest dosad poznatih pisama povezanih s korespondencijom Trankvila Andreisa i Antuna Vrančića: trinaest pisama objavljenih u izdanju Szalay – Wenzel te jedno neobjavljeno Andreisovo pismo iz 1570. godine sačuvano u Biskupijskom arhivu u Győru. Korpus se promatra u tri kronološke cjeline, no središte rada čini skupina pisama iz 1538. koja osvjetljuje raniju fazu odnosa dvojice dalmatinskih humanista i pokazuje da njihovo poznanstvo postoji i prije 1539, vjerojatno već u vrijeme prije Grittijeva pogubljenja 1534. Analizom Vrančićeve obnove dopisivanja, kratkoga i grubog Andreisova odgovora od 11. srpnja te kasnijih Vrančićevih reakcija rad pokazuje kako se prijateljska retorika isprepleće s političkom opreznošću i diplomatskim interesom. Posebna se pozornost posvećuje Vrančićevu zahtjevu da mu Andreis pošalje primjerak spornoga teksta u kojem se, prema glasinama, spominjao kralj Ivan Zapolja. U tom se kontekstu razmatra i terminološka poteškoća između Vrančićeva spomena »dijaloga« i Andreisove epistole o Lodovicu Grittiju. Rad stoga predlaže oprezno formuliranu hipotezu da prepiska iz 1538. godine nije samo dokument privremene krize prijateljstva nego i trag diplomatskog pokušaja da se dođe do politički osjetljiva rukopisa.

Ključne riječi: Trankvil Andreis, Antun Vrančić, korespondencija, humanizam, Gritti, 1538, diplomacija

1. Uvod

Humanistička korespondencija jedan je od najvažnijih izvora za proučavanje intelektualnih, osobnih i političkih mreža srednjoeuropskoga 16. stoljeća. Pisma ne svjedoče samo o privatnim odnosima i književnim interesima svojih autora nego često otkrivaju i mehanizme diplomacije, patronata i političkoga posredovanja. U tom je smislu osobito zanimljiva prepiska dvojice dalmatinskih humanista, Trankvila Andreisa i Antuna Vrančića, jer se u njoj neprestano dodiruju prijateljska bliskost, književna komunikacija i politička opreznost.

Cilj je ovoga rada analizirati sačuvani korpus njihove korespondencije s posebnim naglaskom na skupinu pisama iz 1538. godine. Ta pisma ne pokazuju samo privremenu napetost u odnosu dvojice humanista nego otvaraju i pitanje Vrančićevih motiva pri obnovi kontakta s Andreisom. Polazište rada jest pretpostavka da se iza prijateljske retorike Vrančićevih pisama može prepoznati i politički interes: želja da se dođe do primjerka Andreisova spisa u kojem se, prema glasinama, spominjao kralj Ivan Zapolja. Stoga će se u radu najprije prikazati sačuvani epistolografski korpus i mjesta njegova čuvanja, zatim rekonstruirati razvoj odnosa između Andreisa i Vrančića, a naposljetku podrobnije analizirati pisma iz 1538. u svjetlu Andreisove epistole o Lodovicu Grittiju.

2. Mjesto čuvanja pisama i opis epistolografskoga korpusa

Sačuvana prepiska Trankvila Andreisa i Antuna Vrančića poznata je ponajprije iz dvanaest svezaka sabranih djela Antuna Vrančića koje su priredili László Szalay i Gusztáv Wenzel.[1] U tom je izdanju uz Vrančićeve povijesne spise, diplomatsku građu i bilješke objavljena i njegova opsežna korespondencija. Poseban dio epistolarne građe čini zbirka pisama koju je prikupio i oblikovao sam Vrančić. U njoj se nalaze kako njegova vlastita pisma, tako i pisma koja su njemu bila upućena. Rukopisni kodeks te zbirke danas se čuva u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti (Országos Széchényi Könyvtár, OSZK) pod signaturom Fol. Lat. 1681.[2] Treba, međutim, imati na umu da rukopisna podloga svih pisama u izdanju Szalay – Wenzel nije uvijek ista. Dok se najveći dio pisama koja razmatramo povezuje s Vrančićevim kodeksom u OSZK-u, za dva pisma iz 1571. Szalay i Wenzel kao izvor navode *Collectio Prayana*, odnosno povijesnu

[1] Antun Vrančić, *Összes munkái*, ur. László Szalay i Gusztáv Wenzel, 12 sv., Eggenberger Ferdinánd, Pest, 1857–1875.

[2] OSZK, Kézirattár, Fol. Lat. 1681. I–IV.

zbirku Györgya Praya, danas dio rukopisne građe Sveučilišne knjižnice i arhiva Sveučilišta Eötvös Loránd u Budimpešti.[3]

Za rekonstrukciju neposredne korespondencije Andreisa i Vrančića u ovom su radu relevantna pisma objavljena u šestom, sedmom, devetom i desetom svesku izdanja Szalay – Wenzel. Tu je trinaest pisama koja su izravno razmijenili Antun Vrančić i Trankvil Andreis. U uži se korpus ne ubrajaju Vrančićeva pisma u kojima se Andreis spominje, ali mu pismo nije izravno upućeno; takva se svjedočanstva mogu uzeti u obzir samo kao dopunski kontekst. Korpusu se, međutim, mora pridružiti još jedno Andreisovo pismo, od 20. rujna 1570, koje je Gábor Nemes evidentirao u Vrančićevoj ostavštini pohranjenoj u Biskupijskom arhivu u Győru (Győri Egyházmegyei Levéltár).[4] Pismo je sačuvano u rukopisu, ali nije Andreisov autograf, nego je zapisano tuđom rukom; do danas nije tiskano.

Tako određen korpus obuhvaća ukupno četrnaest pisama. Podjela koja slijedi (**Tablica**) ne proizlazi iz izvorne kronologije dopisivanja niti tematske analize; ona je radni kronološki pregled građe. Na temelju vremenskih razmaka i promjena u političkom kontekstu pisma se mogu razvrstati u tri veće cjeline.

Prvu cjelinu čini pet pisama iz 1538. godine, objavljenih u šestom svesku izdanja Szalay – Wenzel. Ona su u središtu interesa ovog rada jer svjedoče o obnovi kontakta između Andreisa i Vrančića, o napetosti koja se potom razvila među njima te o okolnostima u kojima Vrančić pokazuje zanimanje za Andreisove tekstove. Drugu cjelinu čine tri pisma iz 1550, objavljena u sedmom svesku sabranih djela, nastala nakon Vrančićeva prelaska u habsburški tabor. Između prve i druge cjeline uočljiva je dvanaestogodišnja praznina; ona, međutim, ne znači nužno i prekid osobnog kontakta, jer je poznato da su se Andreis i Vrančić susreli 1539. u Krakovu, kada je Andreis, u društvu Jerzyja Łaskog, putovao prema Moldaviji.[5] Treću cjelinu čine pisma iz kasnijega razdoblja, od 1564. do 1571. To su jedno pismo iz devetoga sveska izdanja Szalay – Wenzel, četiri pisma iz desetoga sveska izdanja te spomenuto neobjavljeno pismo iz Győra. U toj se kasnoj skupini Andreis i Vrančić opširnije osvrću na književna i historiografska pitanja, pa ona ima posebnu književnopovijesnu i historiografsku važnost.

---

[3] Usp. *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis*, t. II, pars II: *Catalogus litterarum originalium ac collectionis Hevenessianae et Prayanae*, Typis Typographiae universitatis reg. scient., Budapestini, 1894. O Prayevoj zbirci kao dijelu rukopisne građe Sveučilišne knjižnice i arhiva Sveučilišta Eötvös Loránd usp. i opis zbirke na mrežnoj stranici ustanove.

[4] Gábor Nemes, »Verancsics Antal győri irathagyatéka«, u: *In labore fructus*, Raab, Győr, 2011, 334; Győri Egyházmegyei Levéltár, Győri Káptalani Magánlevéltár, Th 41, nr. 5200.

[5] Gábor Barta, »Egy sikertelen humanista a 16. században [Andronicus Tranquillus]«, u: *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században*, Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged, 1988, 61–77.

Tablica: Pregled korespondencije Trankvila Andreisa (TA) i Antuna Vrančića (AV)

TA = Trankvil Andreis; AV = Antun Vrančić; OSZK = Országos Széchényi Könyvtár; GyEL = Győri Egyházmegyei Levéltár; GyKMLt = Győri Káptalani Magánlevéltár; ELTE EKL = Sveučilišna knjižnica i arhiv Sveučilišta Eötvös Loránd u Budimpešti; Coll. Pray = *Collectio Prayana*, zbirka Györgya Praya u rukopisnom odjelu ELTE EKL.

Br.	Od koga –> kome	Datum	Szalay – Wenzel, svezak i stranica	Rukopis / mjesto čuvanja
I. skupina				
I.	AV –> TA	26. svibnja 1538.	VI, s. 16–18	Fol. Lat. 1681. I. k: 13r–15v
II.	TA –> AV	11. srpnja 1538.	VI, s. 20	Fol. Lat. 1681. I. k: 16v
III.	AV –> TA	1. kolovoza 1538.	VI, s. 20–22	Fol. Lat. 1681. I. k: 16v–18r
IV.	AV –> TA	9. listopada 1538.	VI, s. 30–31	Fol. Lat. 1681. I. k: 25v–27r
V.	TA –> AV	? listopad 1538.	VI, s. 32–33	Fol. Lat. 1681. I. k: 27r–29r
II. skupina				
VI.	AV –> TA	10. siječnja 1550.	VII, s. 21–22	Fol. Lat. 1681. I. k: 363v–365r
VII.	TA –> AV	25. veljače 1550.	VII, s. 42–43	Fol. Lat. 1681.?
VIII.	AV –> TA	12. ožujka 1550.	VII, s. 49–51	Fol. Lat. 1681. I. k: 388r–390r
III. skupina				
IX.	AV –> TA	16. lipnja 1564.	IX, s. 68	Fol. Lat. 1681. IV. k: 10r
X.	TA –> AV	19. listopada 1569.	X, s. 3–11	Fol. Lat. 1681. III. k: 251r–254v
XI.	TA –> AV	2. veljače 1570.	X, s. 40–47	Fol. Lat. 1681. III. k: 245r–248v
XII.	TA –> AV	20. rujna 1570.	–	GyEL GyKMLt Th 41. nr. 5200.
XIII.	TA –> AV	30. lipnja 1571.	X, s. 215–219	ELTE EKL, Coll. Pray
XIV.	AV –> TA	8. srpnja 1571.	X, s. 236–239	ELTE EKL, Coll. Pray

3. Odnos Trankvila Andreisa i Antuna Vrančića

Iako su Trankvil Andreis i Antun Vrančić bili istoga, dalmatinskoga podrijetla i pripadali istom humanističkom kulturnom krugu, njihovo se poznanstvo u literaturi sigurnije prati tek od 1539. godine. Zsófia Gál-Mlakár, oslanjajući se na Gábora Bartu, povezuje njihov prvi poznati susret s Andreisovim boravkom u Krakovu, kada je trogirski humanist u društvu Jerzyja Łaskog putovao prema

Moldaviji.[6] Međutim, pisma iz 1538. pokazuju da njihov odnos nije započeo u Krakovu, nego da je morao biti znatno stariji. Već u prvom sačuvanom pismu Vrančić[7] se poziva na »staru povezanost« i na dugotrajno, gotovo bratsko prijateljstvo, a istodobno ističe da o Andreisu nije imao vijesti još od Grittijeve tragedije.[8] Iz toga proizlazi da su se dvojica humanista poznavala već prije 1534, a vjerojatno još od vremena kada su obojica bliski dvoru kralja Ivana Zapolje: Andreis je u kraljevu službu stupio 1527, a Vrančić se u Ugarsku vratio 1528, nakon studija u Padovi.[9]

Njihov odnos, međutim, nije moguće svesti samo na prijateljsku, zemljačku i svjetonazorsku bliskost. Već pisma iz 1538. godine pokazuju da se osobna naklonost isprepleće s potrebama političkog opreza, praktičnih interesa i patronata. Trankvil se Andreis u izvorima i kasnijoj literaturi često pokazuje kao čovjek nagle i oštre naravi, sklon otvorenu govoru i sukobima s moćnicima. Vrančić, naprotiv, nastupa kao oprezniji i diplomatski prilagodljiviji sugovornik: u pismima Andreisu nastoji održati prijateljski ton, ali istodobno računa s političkim okolnostima i brine za vlastiti položaj. Upravo je tu napetost naglasio Nikica Kolumbić u popularnom prikazu Andreisova života, čitajući korespondenciju iz 1538. kao susret Trankvilove nesigurnosti nakon Grittijeve smrti i Vrančićevih praktičnih, diplomatski oblikovanih poteza.[10]

Nakon Vrančićeva prelaska u habsburški tabor odnos dvojice humanista dobiva novu dimenziju. Pisma iz 1550. ne proizlaze iz iste političke situacije kao ona iz 1538. Vrančić se sada nalazi na drugoj strani, a Andreis je već čovjek s bogatim, premda ne uvijek uspješnim diplomatskim iskustvom. U toj fazi njihova dopisivanja prijateljska je komunikacija manje naglašena, a u prvi plan dolaze međusobno poštovanje, sjećanje na zajedničku prošlost i svijest o promjenjivosti

---

[6] Zsófia Gál-Mlakár, »Verancsics Antal korának humanista hálózatában: Vázlat egy kapcsolati háló modellezéséhez«, *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*, 14/2 (2009), 115–144; G. Barta, n. dj. (5), 67.

[7] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 16–18.

[8] Gritti i njegova pratnja ubijeni su 29. rujna 1534. u Medgyesu. Trankvil Andreis, kao Grittijev tajnik i povjerljiva osoba, izravno je svjedočio događajima koje je kasnije opisao u svojoj *Epistoli*, interpretirajući ih pristrano i literarno. Vidi: Florio Banfi, »Tranquilli Andronici Dalmatae Traguriensis de rebus in Hungaria gestis ab illustrissimo et magnifico Ludovico Gritti, deque eius obitu epistola«, *Archivio storico per la Dalmazia*, 9 (1934), XVIII/105, 118–437; Henrik Kretschmayr, »Adalékok Szapolyai János király történetéhez«, *Történelmi Tár* (1903), 199–229; Péter Kulcsár, *Krónikáink magyarul III/3 – Történelmi Források 3*., Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 53–77; OSZK, Kt., Fol. Lat. 3760.

[9] G. Barta, n. dj. (5), 67.

[10] Nikica Kolumbić, *Krvava rijeka: Franjo Trankvil Andreis*, Globus, Zagreb, 1979, 237–244. Kolumbićeva se knjiga u ovom radu ne navodi kao znanstveni dokaz, nego kao popularno, ali na povjesničkom čitanju korespondencije zasnovano tumačenje odnosa Andreisa i Vrančića.

političkih prilika. Vrančić nastoji njegovati vezu s Andreisom, dok Andreis, sve udaljeniji od aktivnoga javnog života, ipak pozorno prati Vrančićev uspon.

Kasnija pisma, nastala između 1564. i 1571., odraz su zrelije i mirnije faze njihova odnosa. Godine 1564. Vrančić prima Andreisa u svojem domu u Bratislavi, što upućuje na obnovu povjerenja i bliskosti.[11] Sve se više ističu teme starosti, povlačenja iz javnog života, književnoga rada i historiografskih interesa. Osobito je znakovito Vrančićevo pismo iz 1571. u kojem starom prijatelju nudi da posljednje godine provede kod njega, koristeći se njegovim domom i imovinom kao vlastitom.[12] Taj poziv pokazuje da njihov odnos, unatoč ranijim napetostima, nije prekinut, nego se tijekom desetljeća preoblikovao u složenu vezu u kojoj se prepleću prijateljstvo, političko iskustvo, uzajamna korist i velikodušnost.

Stoga se prepiska iz 1538. godine ne može promatrati kao izolirani sukob osjetljivih humanista. Ona je prvo sačuvano svjedočanstvo, prikaz jednog trenutka iz mnogo dulje povijesti njihova odnosa. Ta povijest započinje u krugu Zapoljina dvora, prolazi kroz krize Grittijeve pogibije i mijenjanja političkih tabora, a završava u znaku starosti, književnih interesa i Vrančićeve spremnosti da Andreisu pruži utočište. Pisma iz 1538. godine, kojima se posvećuje sljedeće poglavlje, treba zato uvijek čitati u širem okviru jednog dugotrajnog, promjenjivog i politički osjetljivog odnosa.

4. Kriza prijateljstva?

Prvo poznato pismo ove skupine napisao je Antun Vrančić 26. svibnja 1538. Pismo počinje izrazito prijateljski: Vrančić podsjeća Andreisa na njihovu staru povezanost, koju su oblikovali zajednička domovina i dugotrajno, gotovo bratsko druženje: »Veteri necessitudine nostra, quam tum patria tum diuturna et fraterna olim inter nos consuetudo conciliavit«.[13] U nastavku pisma Šibenčanin govori o zabrinutosti za Andreisovu sudbinu, ističući da nakon Grittijeve tragedije dugo nije imao nikakvih vijesti o njemu te da je sumnjao čak i u to je li još živ: »et quam saepissime de vita etiam tua ob varios casus […] dubitasse«.[14] Budući da je ranija povijest njihova odnosa prikazana u prethodnom poglavlju, ovdje je važnije naglasiti retoričku funkciju takva početka. Vrančić najprije gradi sliku odana prijatelja: izražava zabrinutost, suosjeća s nevoljama koje su Andreisa zadesile

---

[11] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. IX, 68.

[12] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. X, 236–239.

[13] »Zbog naše stare povezanosti koju su među nama uspostavili i zajednička domovina i negdašnje dugotrajno, bratsko druženje.« Svi su prijevodi s latinskoga jezika u ovom radu moji vlastiti, osim ako nije drukčije naznačeno. A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 16.

[14] »i koliko sam često zbog različitih nevolja sumnjao čak i u to jesi li živ«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 16.

– među njima i s utamničenjem – hrabri ga te potiče da ne poklekne pred promjenjivošću sudbine. Briga za prijatelja objašnjava i sam čin pisanja: »statimque pro mea in te benevolentia scribendum mihi ad te esse duxi, ut saltem mutuis litteris colloqueremur et una essemus.«[15]

Ipak, završni dio pisma pokazuje da obnova kontakta nije bila samo izraz brige. Vrančić ima i konkretnu molbu: Andreis ga treba preporučiti Jerzyju Łaskom i ponovno ga vratiti u milost kod Łaskog. Prijelaz od retorike prijateljstva prema praktičnoj molbi jasno se vidi u sljedećem odlomku:

> Reliquum est: Hieronymo Lasky, oro, commendes me et ita in gratiam ejus restituas, ut quicquid a maligno vel potius mendaci quodam homine ex Francia mali animi in me contraxerat, totum in bonum convertat, efficeque, ut me diligat, quemadmodum, si potest fieri, charissimos soleat; scis me eo etiam tempore ipsum semper coluisse et magnifecisse, quo illi cum avunculo meo non conveniebat, idque memor certe sapientis illius sententiae: ita amicis inimicisque utendum esse, ut ex inimicis amicos, ex amicis inimicos sciremus nos aliquando habituros; quod nunc videre est inter hunc ipsum Lasky et avunculum meum.
>
> Još nešto preostaje: molim te, preporuči me Jeronimu Łaskom i pobrini se da svu onu antipatiju prema meni koju je preuzeo od zlobnog ili, bolje rečeno, lažljivog nekog Francuza, posve preokrene u simpatiju, i učini da me voli onako kako, ako je moguće, voli svoje najdraže; znaš da sam ga i onda kad nije bio u dobrim odnosima s mojim ujakom uvijek poštovao i visoko cijenio, imajući na umu onu mudru izreku: s prijateljima i neprijateljima treba se ophoditi tako da znamo da će neprijatelji jednom postati prijatelji, a prijatelji možda neprijatelji – što sada vidimo upravo u slučaju samog Łaskog i mog ujaka.[16]

Pismo je stoga pažljivo retorički oblikovan uvod u molbu. Vrančić najprije priziva staro prijateljstvo i zajedničku prošlost, zatim izražava zabrinutost za Andreisovu sudbinu, a tek nakon toga iznosi vlastite potrebe. Time se već u prvom pismu pokazuje obrazac važan za cijelu prepisku iz 1538. godine: prijateljska bliskost i diplomatska potreba ne stoje odvojeno, nego se uzajamno podupiru.[17]

Pismo Trankvila Andreisa od 11. srpnja 1538. teško da je bilo odgovor kakvom se Antun Vrančić nadao. Na prvi pogled tekst ne djeluje kao potpuno pismo, jer se sastoji od tek nekoliko redaka. U pokušaju da objasnim njegovu

---

[15] »i odmah sam, vođen svojom naklonošću prema tebi, odlučio da ti pišem, kako bismo barem uzajamnim pismima mogli razgovarati i biti zajedno«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 17.

[16] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 18.

[17] O Vrančićevoj molbi Łaskom i načinu na koji se ona u pismu pojavljuje nakon uvodnih izraza brige i naklonosti usp. N. Kolumbić, n. dj. (10), 239–240.

kratkoću, uzeo sam u obzir dvije mogućnosti: ili je pismo tijekom vremena oštećeno, ili je Vrančić samo njegov dio sačuvao za potomstvo. Nakon što sam pregledao rukopis koji se čuva u OSZK skloniji sam drugoj pretpostavci, jer nije riječ o Andreisovu autografu, nego o prijepisu karakterističnim, Vrančiću pripisivim rukopisom, uključenim u planiranu zbirku pisama. Pismo se u kodeksu nalazi točno na sredini lista,[18] a tekst prije i poslije njega je neoštećen, što znači da je sačuvani rukopis cjelovit. Na temelju činjenice da Vrančić u pismu od 1. kolovoza odgovara na dva pisma, držim vjerojatnim da je pismu od 11. srpnja prethodilo jedno dulje. Treće sačuvano pismo, ono u kojem Vrančić odgovara, obiluje pojedinostima koje se ne mogu iščitati iz kratke srpanjske poruke.

Sačuvano pismo, iako ima pozdrav na početku i završni valedikt, u cjelini odaje dojam neuljudne i grube poruke:

> Scis meas necessitates, et tu jam in amplissima fortuna es: cuppas et alias res, quas Budae accepisti, vel earum pretium mittas mihi. Quod quidem facies, si bonus vir es, ut hactenus fuisti; et memineris varias vices esse fortunae. Me tibi commendo et omnia bona tibi opto. Vale.
>
> Znaš u kakvim sam potrebama, a ti sada uživaš u obilju sreće: pošalji mi, molim te, pehare i druge stvari koje si preuzeo u Budimu, ili njihovu vrijednost. Učinit ćeš to ako si još uvijek čestit čovjek kakav si bio do sada; i sjeti se da je sreća promjenjiva. Preporučujem se i želim ti svako dobro. Zbogom.[19]

U toj se poruci komunikacija gotovo posve svodi na zahtjev: Andreis podsjeća Vrančića na svoje potrebe i traži da mu vrati predmete preuzete u Budimu ili barem njihovu novčanu vrijednost. Upravo zbog takve nagle promjene tona pismo je moglo djelovati kao hladan i neugodan odgovor na Vrančićevu prethodnu, retorički pomno oblikovanu poslanicu.[20] Tu mogućnost dodatno potvrđuje Vrančićevo pismo od 1. kolovoza 1538., koje započinje riječima: »Binas tuas accepi litteras«.[21] Premda je u rukopisu prvotno stajalo *unam*, naknadni ispravak u *binas*[22] i sam sadržaj odgovora upućuju na to da je Vrančić doista imao pred sobom dvije Andreisove poruke. O onoj koja se nije sačuvala možemo suditi samo posredno, iz Vrančićeva odgovora. Ondje on izrijekom navodi da je Andreis Vrančićeva ujaka, biskupa Statilića, nazvao rušiteljem svoje sreće, kralja Ivana Zapolju pljačkašem svojih dobara, a Grittija nepravedno ubijenim:

---

[18] OSZK, Kézirattár, Fol. Lat. 1681, vol. I, 16v.

[19] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 20.

[20] Usp. N. Kolumbić, n. dj. (10), 240–241, gdje se Trankvilovo pismo prikazuje kao kratka i neukrašena poruka kojom se od Vrančića traži povrat čaša i drugih stvari preuzetih u Budimu.

[21] »Primio sam tvoja dva pisma«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 20.

[22] U rukopisu je na tom mjestu oblik *unam* naknadno ispravljen u *binas*: OSZK, Kézirattár, Fol. Lat. 1681, vol. I, 16v.

> Statilium fortunae tuae eversorem, regem fortunarum direptorem appellas; vindictas tuas in Deum, nunc demum Christianus effectus, rejicis; Grittumque, idolum illud tuum amplissimum et spei tuae cornucopiam, indigne, quemadmodum habet epistola tua, peremptum obtrudis ac declamitas.
>
> Statilića nazivaš rušiteljem svoje sreće, kralja [Ivana Zapolju] pljačkašem svojih dobara; svoju osvetu sada, kad si napokon postao kršćanin, prepuštaš Bogu; a Grittija, onoga svoga velebnog idola i rog izobilja svoje nade, proglašavaš i razglašavaš, kao što stoji u tvome pismu, nedužno ubijenim.[23]

Vrančićeva reakcija nije samo iskaz osobne uvrijeđenosti nego i političko upozorenje. U nastavku pisma podsjeća Andreisa na dugove zahvalnosti prema ljudima koje je ovaj upravo napao: prema Jerzyju Łaskom, koji mu je nedavno pomogao zadobiti vladarevu milost, i prema Statiliću koji ga je otkupio iz zatočeništva. Vrančić pritom ne poziva Andreisa jednostavno na povratak u Ugarsku, nego mu ironično pokazuje koliko optužbe štete upravo mogućnosti povratka:

> Vide quam opportune, quam egregie pro reditu tuo in Hungariam laboras; quas principi pro gratia nuper per Hieronymum Lasky tibi impetrata gratias habeas; quas Statilio referas, qui te quingentis ducatis a captivitate, jam morti destinatum, et sub carnifice supplicem, redemit.
>
> Obrati pozornost na to kako prikladno, kako dično radiš na svome povratku u Ugarsku; kakvu zahvalnost iskazuješ Jeronimu Łaskom koji ti je nedavno pribavio naklonost vladara; kako uzvraćaš Statiliću, koji te za petsto dukata otkupio iz zatočeništva kad te već čekala smrt i kad si klečao pod sjekirom krvnika.[24]

Nakon toga Vrančić Andreisu savjetuje da više misli na naklonost moćnih ljudi nego na vlastite pritužbe, a osobito mu predbacuje da nije dovoljno cijenio napore koje je Vrančić uložio kako bi spasio njegovu imovinu i vrijedne predmete iz budimske ostavštine. Ton pisma pritom nije samo povrijeđen, nego otvoreno oštar: Vrančić Andreisov zahtjev za povratom predmeta shvaća kao nezahvalan odgovor na vlastitu brigu i posredovanje.[25]

Nakon pisma od 1. kolovoza u sačuvanoj korespondenciji nastaje prekid koji traje do 9. listopada, kada Vrančić ponovno piše Andreisu. Početak toga pisma važan je za rekonstrukciju slijeda događaja, jer Vrančić napominje da je doznao kako je Andreis pročitao njegovo prethodno pismo: »Quod litteras meas proxime

---

[23] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 20–21.

[24] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 20–21.

[25] Sličnu interpretaciju Vrančićeva oštrog odgovora daje N. Kolumbić, n. dj. (10), 241–242.

ad te datas legisti, libens audivi«.[26] Iz toga se, međutim, ne može zaključiti da je u međuvremenu primio novi Andreisov odgovor. Naprotiv, iz kasnijega, nedatiranog Andreisova pisma razabire se da je Andreis jednim odgovorom reagirao na dva Vrančićeva pisma: ono od 1. kolovoza i ono od 9. listopada. Vjerojatnije je, dakle, da je Vrančić vijest o tome da je Andreis pročitao njegovo ranije pismo doznao posredno, a ne iz samoga Andreisova pisma.

U pismu od 9. listopada Vrančić nastavlja upozoravati Andreisa na opasnost nepromišljena govora. Savjetuje mu da govori što obazrivije, osobito zato što se nalazi u položaju u kojem mu trebaju vladareva milost, zaštita i naklonost moćnih ljudi: »quam optime loquendum, praesertim quum in ea es fortuna constitutus, in qua et gratia principis, et multorum patrocinio, amicitia atque favore indigeas.«[27] Ipak, pritom ne prekida prijateljski odnos, nego naglašava da je spreman stati uz Andreisa čak i protiv njegovih neprijatelja: »ut etiam inimicis tuis inimicitias indicere, et gladio pro te decertare facile ausim.«[28]

Vrančićev savjet zato nije samo moralna pouka nego i politički naputak. Andreis, prema njegovu mišljenju, treba priznati da je pogriješio i pokazati da mu je potrebna milost kralja Ivana Zapolje. Tek bi takav stav mogao olakšati njegov položaj i otvoriti mogućnost oprosta:

> Verum si te errasse potius ut hominem fatebere, gratiaque principis egere declarabis, omnia facilius, et quidem ex sententia tibi succedent, obtinebisque apud hunc clementissimum regem clementissimam et largissimam veniam, qui novit et subjectis parcere, et superbos debellare; neque te id fecisse poenitebit.
>
> Ali ako bi priznao da si, budući čovjekom, pogriješio i izjavio da žudiš za vladarevom milošću, sve će ti ići lakše i prema tvojim željama; pribavit ćeš od ovoga najmilostivijeg kralja najmilostiviji i najvelikodušniji oprost, jer kralj znade *i podanike štedjeti i oholice potući*; i nećeš se pokajati što si to učinio.[29]

U završnom dijelu pisma Vrančić se vraća i na materijalno pitanje koje je bilo otvoreno Trankvilovim kratkim srpanjskim pismom. Kada piše: »De cuppis vero

---

[26] »Drago mi je bilo čuti da si pročitao moje nedavno tebi poslano pismo«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 30.

[27] »treba govoriti što bolje, osobito sada, kad si u položaju u kojem su ti potrebni i vladareva milost kao i zaštita, prijateljstvo, naklonost mnogih«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 30.

[28] »tako da se bez oklijevanja usuđujem i tvojim neprijateljima objaviti neprijateljstvo te se, ako zatreba, mačem boriti za tebe«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 31.

[29] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 31. Pišući *subjectis parcere et superbos debellare*, Vrančić citira slavni Vergilijev stih iz šeste knjige *Eneide*: *parcere subiectis et debellare superbos* (Verg. *A.* 6, 853).

aureis, non est cur sis sollicitus«,[30] nastoji Andreisa umiriti tvrdnjom da se ne mora brinuti za zlatne čaše, jer će ih Vrančić čuvati koliko god bude potrebno. Time se listopadsko pismo pokazuje kao pokušaj smirivanja sukoba: Vrančić istodobno upozorava Andreisa na političku opasnost njegovih riječi, nudi mu prijateljsku potporu i nastoji ublažiti napetost oko spornih predmeta.

Posljednje sačuvano pismo ove skupine potječe od Andreisa, no njegova je datacija problematična. Na poteškoću su upozorili već priređivači izdanja sabranih djela u uredničkoj bilješci.[31] Premda sadržajno to nije presudno — jer se iz samoga odgovora jasno vidi na koja je Vrančićeva pisma Andreis reagirao — pitanje datacije ipak zaslužuje dodatno razmatranje. Vrančić je svoje pismo od 9. listopada pisao u Kolozsváru (Cluju), dok Andreis svoj odgovor datira u Szilágynagyfaluu (današnjem Nușfalăuu u Rumunjskoj). Budući da je između tih dvaju mjesta više od stotinu kilometara, jasno je da Andreis nije mogao istoga dana primiti Vrančićevo pismo i na njega odgovoriti iz drugoga mjesta. Problem dodatno potvrđuje i rimska datacija: Vrančić svoje pismo datira kao *VII. id. Octobris* — dakle 9. listopada — dok Andreis svoj odgovor označava kao *V. non. Octobris*, odnosno 3. listopada. To je kronološki nemoguće, jer none prethode idama. Sadržajno je, osim toga, jasno da je Andreisovo pismo nastalo nakon Vrančićeva, a ne prije njega. Stoga se datacija mora smatrati pogreškom u prijepisu ili u prijenosu datuma.

Sadržaj pisma ipak je jasan. Andreis na početku navodi da je toga dana primio dva Vrančićeva pisma: »Binas tuas litteras hodie accepi, alteras kalendis Augusti, alteras quinto nonas Octobris datas.«[32] Prvo se odnosi na Vrančićevo pismo od 1. kolovoza, a drugo — unatoč pogrešnoj dataciji — na pismo od 9. listopada.[33] Andreis pritom razlikuje ton dvaju Vrančićevih pisama: za prvo kaže kako bi ga teško uvrijedilo da već nije otvrdnuo na uvrede: »Prioribus vehementer fuissem offensus, si jam ad injurias non obduruissem.«[34]

U nastavku se Andreis brani od Vrančićevih prigovora. Tvrdi da ne razumije što mu se zapravo predbacuje, osim toga što je stradao zbog tuđe zavisti: »nihil

---

[30] »Što se tiče zlatnih čaša, nemaš se razloga brinuti«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 31.

[31] Bilješka u: A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 32. Priređivači upozoravaju da je riječ o pogrešci u prijepisu, jer Andreis nije mogao odgovoriti na Vrančićevo pismo prije nego što je ono napisano.

[32] »Danas sam primio tvoja dva pisma, jedno datirano na kalende kolovoza, drugo na peti dan prije nona listopada«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 32.

[33] Trankvil Andreis u pismu navodi pogrešan datum drugoga Vrančićeva pisma, no sadržajno je jasno da odgovara na pismo od 9. listopada. A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 30–32.

[34] »Na prvo bih se pismo teško uvrijedio da već nisam otvrdnuo na uvrede«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 32.

adhuc intelligo, quid obiiciatur mihi, nisi quod aliena invidia deflagrarim.«[35] Osobito je važna njegova tvrdnja da o kralju nije ništa napisao, jer se time izravno nadovezuje na Vrančićeve sumnje oko spornoga teksta. Andreis zatim odbacuje i potrebu za novim početkom u Ugarskoj ili za traženjem oprosta: »me ita cognitum esse ac versatum apud exteros his annis proximis, ut non sit mihi necesse tyrocinium induere; neque est cur veniam petam.«[36]

Njegov odgovor tako prelazi iz obrane u širu pritužbu da se svaka njegova riječ i svaki čin tumače na najgori mogući način: »Sed ita mecum inpraesentiarum agitur, ut omnia mea dicta et facta in deterius interpretentur.«[37] Ipak, završetak pisma ostaje pomirljiv: Andreis zahvaljuje Vrančiću na savjetima i moli ga za daljnju naklonost i prijateljsku ljubav.

5. »Između redaka«

Ako se sačuvana pisma iz 1538. godine promatraju sama za sebe, ona se mogu čitati kao dokumenti privremene krize prijateljstva. Vrančić nakon dužeg prekida obnavlja kontakt s Andreisom, poziva se na staru bliskost i izražava zabrinutost zbog njegove sudbine nakon Grittijeve smrti; Andreis zatim odgovara kratko i grubo, a Vrančić u kasnijim pismima nastoji spojiti prijateljski savjet, političko upozorenje i vlastiti interes. Takvo čitanje, međutim, ne iscrpljuje značenje ove prepiske. Ako se u obzir uzmu i drugi Andreisovi tekstovi, osobito njegova epistola o Lodovicu Grittiju, prepiska iz 1538. dobiva dodatnu političku dimenziju.

Pritom treba odmah naglasiti da se Vrančićevo spominjanje »dijaloga« ne može jednostavno i bez ostatka poistovjetiti s Andreisovom epistolom o Grittiju. Upravo je terminološka razlika između Vrančićeva *dialogus* i Andreisove *epistola* jedan od glavnih problema ove interpretacije. Ipak, oba se tekstualna traga dodiruju u istoj točki: u glasinama da je Andreis napisao tekst u kojem se ime kralja Ivana Zapolje spominje na način koji ne odgovara kraljevskom dostojanstvu. Stoga Grittijevu epistolu ovdje ne treba promatrati kao jednostavno rješenje problema »dijaloga«, nego kao najvažniji sačuvani tekstualni kontekst koji pokazuje zašto su takve glasine mogle biti politički osjetljive.

Andreisova epistola o Grittiju sačuvana je u rukopisnom primjerku koji je danas pohranjen u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti pod signaturom

---

[35] »još uvijek ne razumijem što mi se zapravo prigovara, osim što sam stradao zbog tuđe zavisti«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 32.

[36] »posljednjih sam godina toliko poznat među strancima i toliko sam se među njima kretao da mi nije potrebno ponovo šegrtovati; i nemam zašto tražiti oprost«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 32.

[37] »Ali sada se prema meni postupa tako da se svaka moja riječ i svaki moj čin tumače na najgori mogući način«, A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 33.

Fol. Lat. 3760.[38] Tekst nije Trankvilov autograf: rukopisni je primjerak 1578. u Veneciji prepisao njegov nećak Franciscus Andronicus, koji je uz prijepis priložio i posvetno pismo Albertu Łaskom, sinu Jerzyja Łaskog, palatinu Sieradza i barunu Kežmarka.[39] Franciscus se u kasnijim svjedočanstvima pojavljuje prije svega kao čuvar i posrednik Trankvilove rukopisne ostavštine. Nakon stričeve smrti došao je u posjed njegovih spisa, dao izraditi više prijepisa. U posveti Franciscus objašnjava da želi sačuvati i objaviti djelo svoga strica, posebno spis o životu i smrti Lodovica Grittija. Ta je okolnost važna jer pokazuje da tekst nije bio tiskan za Trankvilova života, nego je nakon njegove smrti oblikovan u rukopis namijenjen mogućem objavljivanju.

Sama epistola bila je, međutim, sastavljena mnogo ranije. Njezin je naslovni adresat Jan Tarnowski, veliki hetman Kraljevstva Poljske.[40] Andreis se u njoj obraća moćnom poljskom velikašu i vojnom zapovjedniku iznoseći vlastito viđenje događaja u Ugarskoj i Grittijeve pogibije. Zbog takva konteksta moguće je pretpostaviti da su se glasine o sadržaju epistole mogle širiti i prije nego što je sačuvani prijepis nastao. Upravo u tom okviru treba čitati Vrančićevu zabrinutost zbog Andreisovih spisa: ne kao dokaz da je »dijalog« nužno bio identičan epistoli o Grittiju, nego kao znak da je Vrančić pokušavao doznati što je Andreis napisao o kralju Ivanu i u kakvu je obliku taj tekst mogao kružiti.[41]

Vrančić je već tada znao, ili je barem vjerovao, da je Andreis u nekom svojem tekstu ili pismu vrlo nepovoljno govorio o Statiliću i kralju Ivanu Zapolji, a u vezi s Grittijevom smrću. Osobito je značajno da Vrančić pritom rabi izraz *epistola tua*. Time se otvara pitanje odnosa između triju tekstualnih razina: izgubljenoga Andreisova pisma na koje Vrančić odgovara 1. kolovoza, sačuvane Andreisove epistole o Grittiju te kasnijega Vrančićeva spomena »dijaloga« u pismu od 9. listopada.

Andreisov spis o Grittiju doista je oblikovan kao epistola. Iako je opsežan i narativno strukturiran, autor se u samom tekstu ograđuje od toga da piše povijest u strogom smislu riječi: »Multa equidem paucis perstringo, ne videar historiam

---

[38] OSZK, Kt., Fol. Lat. 3760; F. Banfi, n. dj. (8), 421–422.

[39] O posvetnom pismu Franciscusa Andronicusa Albertu Łaskom i o mletačkom prijepisu iz 1578. usp. F. Banfi, n. dj. (8), 421–422. O Franciscusu Andronicusu, odnosno Frani De Andreisu, kao Trankvilovu nećaku, posjedniku i širitelju njegove rukopisne ostavštine usp. Silvano Cavazza, »Tranquillo Andronico e la guerra contro i Turchi, 1569–1571«, *Rivista di Studi Ungheresi*, 1 (1986), 21–39, 38–39.

[40] Važnost Jana Tarnowskog pokazuje već naslov poslanice: »Tranquillus Andronicus Dalmata Traguriensis illustri et magnifico domino Joanni comiti in Tarnow supremo exercitus regni Poloniae et generali capitaneo salutem plurimam«, u: H. Kretschmayr, n. dj. (8), 199; usp. i F. Banfi, n. dj. (8), 442.

[41] Usp. gore citat uz bilješku 23.

non epistolam texere.«[42] Stoga ga u ovom radu nije potrebno nazivati memoarom ili povjesnicom; preciznije je govoriti o epistoli ili poslanici o Lodovicu Grittiju, premda ona zbog opsega i sadržaja ima i izrazitu historiografsku i apologetsku dimenziju.

Problem nastaje zato što Vrančić 9. listopada ne govori o epistoli, nego o »dijalogu«:

> Proinde nescio etiam quem dialogum composuisti, in quo nomen quoque Ioannis regis contineri dicitur, ac certe non nihil secus, quam pro dignitate regia deberet, quod tamen litterae tuae omnino negant.
>
> Stoga si sastavio i nekakav dijalog u kojem se, kako kažu, spominje i ime kralja Ivana, i to posve drugačije nego što dolikuje kraljevskom dostojanstvu, premda tvoja pisma to odlučno niječu.[43]

Tu razliku ne treba prikrivati. Moguće je da se Vrančićeva obavijest doista odnosila na neki danas izgubljeni Andreisov dijalog ili na tekst koji je u glasinama bio pogrešno označen kao dijalog. Ipak, sadržajni dodir s epistolom o Grittiju ostaje očit: u oba je slučaja ključno pitanje način na koji je Andreis pisao o kralju Ivanu Zapolji. Zato epistolu o Grittiju ovdje ne treba shvatiti kao konačno i potpuno rješenje problema »dijaloga«, nego kao najbližu sačuvanu tekstualnu paralelu koja objašnjava zašto je Vrančića mogla zanimati Andreisova politički osjetljiva rukopisna produkcija.

Da je u epistoli o Grittiju kralj Ivan prikazan na problematičan način, pokazuje sljedeći odlomak:

> Mihi videtur sic accidisse regi Joanni ad regiam amplitudinem evecto, quemadmodum accidere solet navicullariis myoparonum, qui in magnas et excelsas naves translati, cum in patenti pelago turbida tempestate exorta hinc coeli ruina inde ventorum rabies et fragor urgeant, quassantibus latera decumanis fluctibus obstupescunt animis et a se ipsis alienantur, ipsa quoque navigia si quis dederit eis ampliora vela, quam oporteat, aut fluctibus obruuntur aut in scopulis impinguntur.
>
> Čini mi se da se s kraljem Ivanom uzdignutim na kraljevsku čast dogodilo isto što i s kormilarima malih barki koji, kad budu premješteni na velike i visoke brodove, na otvorenom moru usred oluje, što pod udarima neba, što pod bijesom i urlikom vjetrova, dok divovski valovi lome bokove plovila, gube prisebnost i postaju stranci samima sebi; a i sama plovila, ako im tko jedra otvori više nego što treba, ili potonu pod valove ili se razbiju o hridi.[44]

---

[42] »Mnogo toga tek kratko dotičem, da se ne bi činilo kako sastavljam povijest, a ne pismo«, F. Banfi, n. dj. (8), 447.

[43] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 31.

[44] F. Banfi, n. dj. (8), 447–448.

U tom se svjetlu može razumjeti i Vrančićeva molba iz pisma od 9. listopada: »Quare, rogo, mittas illius exemplar ad me, quem et Scyllam tuum loco tui in lararío meo honorifice habeam.«[45] Vrančić ne traži tekst samo iz književne znatiželje. Njegova se molba nalazi u neposrednoj blizini upozorenja o glasinama da je Andreis sastavio »dijalog« u kojem se spominje ime kralja Ivana, i to na način nedostojan kraljevske časti. Stoga je moguće pretpostaviti da je Vrančić želio dobiti primjerak toga spornog teksta kako bi provjerio njegov sadržaj i političku opasnost. Pritom ipak treba ostati oprezan: nema izravnoga dokaza da je djelovao po nalogu samoga kralja Ivana Zapolje. Sigurnije je reći da se u njegovoj molbi prepoznaje diplomatska potreba za nadzorom politički osjetljiva Andreisova rukopisa.

Vrančić pritom svoju molbu oblikuje izrazito prijateljski: traženi primjerak želi čuvati zajedno s Andreisovim *Syllom* »u svojem lararíju«, kao da bi tako i samoga prijatelja imao uza se. Takva formulacija ublažava političku osjetljivost zahtjeva i pretvara ga, barem na površini, u gestu književnoga poštovanja i osobne privrženosti. Ipak, budući da se molba javlja neposredno nakon spomena glasina o tekstu u kojem se ime kralja Ivana navodno spominjalo na nedostojan način, njezina se politička težina ne može zanemariti.

Andreis se u svojem nedatiranom odgovoru osvrće i na pitanje »dijaloga«. Ne poriče da je takve tekstove pisao; naprotiv, priznaje da ih je nakon gubitka svoje imovine sastavio nekoliko te da su neki već dospjeli do čitatelja:

> Ab excidione rerum mearum scripsi aliquot dialogos, quorum nonnulli exierunt in vulgus, nunc etiam unum habeo in manibus; nulla tamen in his mentio fit cuiusquam, neque regis, neque privati; misissem hunc tibi, si esset emendatior.
>
> Nakon propasti svoje imovine napisao sam nekoliko dijaloga, od kojih su neki izišli u javnost; i sad na jednome radim; ali u njima se ne spominje nitko, ni kralj ni privatna osoba. Poslao bih ti ovaj, da je već dovoljno dotjeran.[46]

Odgovor ne uklanja potpuno poteškoću, ali je preciznije određuje. S jedne strane, Andreis potvrđuje da su njegovi dijalozi doista postojali i da su neki od njih već mogli kružiti među čitateljima. S druge strane, odlučno niječe da se u

---

[45] »Stoga te molim, pošalji mi primjerak toga djela, koji ću zajedno s tvojim *Scyllom* držati umjesto tebe na počasnom mjestu u svojem lararíju.« A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 31. Izraz *Scyllam tuum* odnosi se na Andreisov *Dialogus Sylla*, tiskan 1527. godine: Tranquillus Parthenius Andronicus, *Dialogus Sylla*, Pierre Vidoue, [Parisiis], 1527. O djelu usp. Hester Schadee, »Tranquillus Andronicus' *Dialogus Sylla* and Two Poems by Michael Nardinus«, CM 34 (2025), 83–120, osobito 84–88; Tranquillus Andronicus, *Dialogus Sylla*, ur. Szabolcs Zsótér, SZTE BTK Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék, Szeged, 2017.

[46] A. Vrančić, n. dj. (1), sv. VI, 33.

njima govorilo o kralju Ivanu Zapolji ili o bilo kojem drugom suvremeniku. Zato se Vrančićev »dijalog« ne može bez ostatka poistovjetiti s epistolom o Grittiju. Ipak, prepiska pokazuje da se u središtu njihova spora nalazilo isto pitanje: što je Andreis napisao o kralju i u kakvu je obliku taj tekst mogao biti poznat drugima.

Na toj se osnovi korespondencija iz 1538. godine može čitati kao više od dokumenta privremene krize prijateljstva. Vrančić svoje zanimanje za Andreisove spise oblikuje jezikom prijateljske brige i književnog poštovanja, ali njegova pitanja, upozorenja i molba za dostavu primjerka teksta pokazuju i jasnu političku osjetljivost. Nije nužno pretpostavljati da je djelovao po izravnom nalogu kralja Ivana Zapolje; dovoljno je zaključiti da je, kao oprezan diplomat i čovjek blizak političkim krugovima, želio provjeriti sadržaj rukopisa koji je mogao biti neugodan za kraljev ugled.

Prepiska iz 1538. godine stoga se ne može svesti samo na epizodu privremeno narušenoga prijateljstva. Vrančićeva obnova kontakta s Andreisom oblikovana je jezikom stare bliskosti i književnog poštovanja, ali se u njoj istodobno prepoznaje i interes za politički osjetljive Andreisove tekstove. Upravo u tom prepletanju prijateljske retorike, rukopisne razmjene i diplomatske opreznosti leži osobita vrijednost ove skupine pisama.

BIBLIOGRAFIJA

Rukopisi

Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 1681. I–IV.

Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. Lat. 3760.

Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, Győri Káptalani Magánlevéltár, Th 41, nr. 5200.

Izvori

Andronicus, Tranquillus Parthenius, *Dialogus Sylla*, Pierre Vidoue, [Parisiis], 1527.

Andronicus, Tranquillus, *Dialogus Sylla*, prir. Szabolcs Zsótér, SZTE BTK Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék, Szeged, 2017.

Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis, t. II, pars II: *Catalogus litterarum originalium ac collectionis Hevenessianae et Prayanae*, Typis Typographiae universitatis reg. scient., Budapestini, 1894.

Kulcsár, Péter, *Krónikáink magyarul* III/3, Történelmi Források 3., Balassi Kiadó, Budapest, 2008.

Vrančić, Antun, *Összes munkái*, ur. László Szalay i Gusztáv Wenzel, 12 sv., Eggenberger Ferdinánd, Pest, 1857–1875.

Literatura

Banfi, Florio, »Tranquilli Andronici Dalmatae Traguriensis de rebus in Hungaria gestis ab illustrissimo et magnifico Ludovico Gritti, deque eius obitu epistola«, *Archivio storico per la Dalmazia*, 9 (1934), XVIII/105, 118–437.

Barta, Gábor, »Egy sikertelen humanista a 16. században [Andronicus Tranquillus]«, u: *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században*, Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged, 1988, 61–77.

Cavazza, Silvano, »Tranquillo Andronico e la guerra contro i Turchi, 1569–1571«, *Rivista di Studi Ungheresi*, 1 (1986), 21–39.

Gál-Mlakár, Zsófia, »Verancsics Antal korának humanista hálózatában: Vázlat egy kapcsolati háló modellezéséhez«, *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica*, 14/2 (2009), 115–144.

Kolumbić, Nikica, *Krvava rijeka: Franjo Trankvil Andreis*, Globus, Zagreb.

Kretschmayr, Henrik, »Adalékok Szapolyai János király történetéhez«, *Történelmi Tár* (1903), 199–229.

Nemes, Gábor, »Verancsics Antal győri irathagyatéka«, u: *In labore fructus*, Raab, Győr, 2011, 325–335.

Schadee, Hester, »Tranquillus Andronicus' *Dialogus Sylla* and Two Poems by Michael Nardinus«, CM 34 (2025), 83–120.

Adam Petrović

»ROGO MITTAS ILLIUS EXEMPLAR AD ME«: MANUSCRIPT, FRIENDSHIP AND POLITICS IN THE CORRESPONDENCE OF TRANKVIL ANDREIS AND ANTUN VRANČIĆ OF 1538.

This presentation analyses the surviving correspondence of Trankvil Andreis and Antun Vrančić with particular reference to the group of letters from 1538. Fourteen letters have been considered – thirteen already published in the Szalay – Wenzel edition of the collected works of Vrančić and one previously unpublished Andreis letter of 1570 kept in the Diocesan Archives in Györ. After a brief review of the entire epistolary corpus, the work centres on the missives of 1538, which tell of the renewal of the contact of the two humanists, as well as of the tension created by the politically inflammatory texts of Andreis. Particular attention is given to the brief and harsh Andreis letter of July 11, 1538, preserved in the transcript made by Vrančić, as well as the latter's subsequent attempts to persuade Andreis to speak more circumspectly and to seek the royal clemency. The final part of the paper considers Vrančić's request that Andreis send him an example of the contentious text, as well as the terminological difference between Vrančić's mention of a dialogue and Andreis' epistle about Lodovico Gritti. The paper cautiously suggests an interpretation according to which Vrančić's renewal of his contact with Andreis was not entirely prompted by friendly concern but also by the wish to verify the content of the manuscript that could prove damaging to the reputation of King John Zapolya.

Key words: Trankvil Andreis, Antun Vrančić, correspondence, humanism, Gritti, 1538, diplomacy

Ovaj je rad dostupan u otvorenom pristupu u skladu s javnom autorskom licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna (CC BY 4.0) koja dopušta neograničenu upotrebu, distribuciju i reprodukciju u bilo kojem mediju, pod uvjetom da je izvorno djelo ispravno citirano.

Open Access: This work is licensed under the open license Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.